

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Економічна глобалізація являє собою історичний процес, що є результатом новаторства людей і технічного прогресу. Цим терміном називають зростаючий ступінь інтеграції країн в усьому світі, обумовлений насамперед торговельними й фінансовими потоками. Іноді під ним мається на увазі також рух людей (праці) і знань (технологій) через міжнародні границі.

Економічна глобалізація охоплює не тільки відособлену частину національної економіки, безпосередньо залучену в систему зовнішньоекономічних зв'язків, але й набагато більш глибокі її основи, пронизує в більшому або меншому ступені всі або майже всі верстви економічного життя. Економічна глобалізація відкриває найширші можливості для всесвітнього розвитку, однак темпи її поширення нерівномірні. Тому важливою проблемою при дослідженні економічної глобалізації є оцінка даного процесу.

У дослідженнях Бударина Н.А. [1], Василенко В.М., Даниліна Т.О. [2] розглянуті проблеми впливу глобалізації на економічне зростання світової економіки й країни окремо. Горбатов В.М. [3] у своїй роботі систематизував основні показники оцінки процесу глобалізації шляхом об'єднання трьох його компонентів: торгівля, інвестиційна й виробнича діяльність. Івашук І.О. [4], Панфілова Т. [5] Федулова Л.І. [6] визначили напрямки розвитку глобалізації взагалі та участі України в цьому процесі зокрема. Однак у сучасній економічній літературі не вистачає ґрунтовних теоретико - методичних досліджень, які б висвітлювали підходи до оцінки процесу економічної глобалізації.

Мета статті – розглянути економічну глобалізацію як процес і виділити основні показники, що характеризують рівень його розвитку.

Економічну глобалізацію можна трактувати як всебічну взаємозалежність національних економік і світового ринку, інтеграцію в загальносвітову систему за допомогою: зовнішньої торгівлі, прямих іноземних інвестицій, потоків короткострокового капіталу, переміщення трудових ресурсів, обміну міжнародними технологіями. При цьому напрямками економічної глобалізації є:

міжнародна торгівля товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності;

становлення глобальних монополій;

міжнародний рух факторів виробництва (капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій, робочої сили);

міжнародні фінансові операції - кредити (приватні, державні, міжнародних організацій), основні цінні папери (акції, облігації й інші боргові зобов'язання), похідні фінансові інструменти (ф'ючерси, опціони й ін.), валютні операції;

процеси регіоналізації економіки.

Співвідношення між перерахованими напрямками й формами в рамках кожного з них в останні роки істотно змінюються.

Глобалізація, як економічне явище має певні параметри, по яких можна судити про рівень її розвитку. Існують різні точки зору рішення даної проблеми, пропонуються різні показники оцінки процесу економічної глобалізації.

Найпростішими показниками є темпи зростання міжнародної торгівлі, прями іноземні інвестиції (табл. 1) [8; 9], міжнародні операції з акціями.

Крім цього, використовують ряд абсолютних і відносних величин. Перші характеризують загальні масштаби зростання зовнішньоекономічних операцій. Другі дозволяють зрівняти їх з темпами росту з такими базовими економічними показниками, як валовий внутрішній продукт, національний доход або обсяг інвестицій.

Сучасна тенденція розвитку світових ринків указує на те, що швидше всього збільшується обсяг міжнародних фінансових операцій, далі міжнародний рух капіталу (прямі інвестиції) і міжнародна торгівля. Разом з тим у рамках фінансового напрямку особливо стрімко зростають валютні операції й обсяг міжнародних угод із цінними паперами (включаючи похідні фінансові інструменти).

Більшість дослідників теорії й практики міжнародного бізнесу пропонують оцінювати рівень економічної глобалізації світової економіки [1;4] за наступними показниками:

1) обсяг інтернаціоналізованого (міжнародного) виробництва товарів і послуг і темпи його зростання в порівнянні з обсягом і темпами зростання всього валового продукту у світі;

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

- 2) обсяг і динаміка прямих іноземних інвестицій у порівнянні з обсягом і динамікою всіх інвестицій (внутрішніх і міжнародних);
- 3) обсяг і динаміка міжнародної централізації капіталу (у вигляді злиття і поглинань компаній між країнами) у порівнянні із загальними даними про централізацію капіталу (включаючи злиття й поглинання всередині країн);
- 4) обсяг і динаміка великих, складних комплексних міжнародних інвестиційних проєктів (проєктне фінансування) у порівнянні із загальними масштабами подібних проєктів (і внутрішніх, і міжнародних), наскільки дозволяє наявна статистика;
- 5) обсяг всієї міжнародної торгівлі товарами й послугами й темпи його зростання в порівнянні з валовим продуктом;
- 6) дані про міжнародні операції з патентами, ліцензіями, ноу-хау;
- 7) обсяг і динаміка міжнародних операцій банків і інших кредитних установ у порівнянні із загальним обсягом і динамікою всіх їхніх операцій;
- 8) обсяг і динаміка міжнародних фондових ринків у порівнянні із загальними розмірами цих ринків і темпами їхнього зростання (портфельні інвестиції: загальні й міжнародні), при цьому доцільно розрізняти основні сегменти цих ринків: облігації й інші боргові зобов'язання (державні та приватні), акції, похідні цінні папери (ф'ючерси, опціони), операції своп;
- 9) обсяг і динаміка валютних ринків у порівнянні із загальними масштабами грошових ринків.

Таблиця 1

Показник	Річні темпи зростання, %				
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Приплив ПІІ	32,4	50,1	35,4	-14,2	-37,1
Відтік ПІІ	-5,4	58,9	53,7	-13,5	-42,9
Сумарний обсяг завезених ПІІ	4,6	23,4	26,2	-4,8	14,5
Сумарний обсяг вивезених ПІІ	5,1	22,2	25,3	-0,1	17,1
Дохід від завезених ПІІ	32,8	23,3	21,9	-0,9	-15,5
Дохід від вивезених ПІІ	28,4	18,4	18,5	1,7	-14,8
Трансграничні злиття й поглинання	91,1	38,1	62,1	-34,7	-64,7
Обсяг продажів іноземних філій	5,4	18,9	23,6	-4,6	-5,7
Валова продукція іноземних філій	12,9	21,6	20,1	-4,4	-5,7
Сукупні активи іноземних філій	20,5	23,9	20,8	-5,0	7,5
Експорт іноземних філій	13,8	15,0	16,3	15,4	-22,2
Чисельність працівників іноземних філій, тис. чол.	8,5	11,4	25,4	-3,7	1,1
Для довідки					
ВВП (у поточних цінах)	8,4	8,2	12,5	10,3	-9,5
Валові вкладення в основний капітал	11,8	10,9	13,8	11,5	-10,3
Надходження у вигляді роялті й ліцензійних платежів	10,6	9,1	16,1	8,6	...
Експорт товарів і нефакторних послуг	13,8	15,0	16,3	15,4	-21,4

Значення кожного із цих показників нерівнозначно. Тому кожному з них доцільно додати певної ваги, віддаючи пріоритет сфері виробництва, науково-технічному прогресу, потім сфері обігу й, нарешті, фінансовій сфері як найбільш рухливої й глобалізації, що піддається.

Враховуючи, що процес економічної глобалізації здійснюється в трьох видах діяльності: торгівля, інвестиції, виробництво, це визначає необхідність систематизації показників економічної глобалізації по сферах діяльності [3, с. 220]:

- для оцінки глобалізації торговельної діяльності – коефіцієнт торговельної відкритості ($K_{ТВ}$):

$$K_{ТВ} = \frac{E}{ВВП(V)} \times 100\%,$$

де E – експорт продукції на різних рівнях дослідження (світова економіка, економіка країн, економіка галузей країн, корпорації); $ВВП(V)$ – валовий внутрішній продукт (для рівнів світової економіки, економіки країн) або обсяг виробництва продукції (для рівнів економіки галузей країн, корпорацій);

- для оцінки глобалізації інвестиційної діяльності – коефіцієнт інвестиційної відкритості ($K_{ІВ}$):

$$K_{ІВ} = \frac{ПІІ}{ВВП(V)} \times 100\%,$$

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

де I^{22} – прями інвестиції в країні світу на різних рівнях дослідження;

- для оцінки глобалізації виробничої діяльності – використовувати компонент індексу транснаціоналізації TNI – «обсяг продажів»:

$$TNI_{sales} = \frac{RF}{RT} \times 100\%$$

де RF й RT – відповідно закордонні й загальні обсяги продажів транснаціональної корпорації на різних рівнях дослідження.

Розрахунок вище наведених показників представлений у табл. 2. [7; 8].

Таблиця 2

Показники економічної глобалізації, 2006-2008 рр.

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Коефіцієнт торговельної відкритості, %	24,9	25,5	26,5
Коефіцієнт інвестиційної відкритості, %	3,0	3,6	2,8
Частка закордонних обсягів продажів у загальних обсягах продажів ТНК, % (для 100 найбільших ТНК)	57,5	61,1	61,9

Оцінити масштаб інтеграції країни у світовий простір дозволяє індекс глобалізації. Найбільш відомими є дві системи кількісного та якісного виміру глобалізації. Перша розроблена швейцарським Інститутом дослідження бізнесу (KOF Konjunkturforschungsstel der ETH Zurich), друга - Міжнародною організацією Carnegie Endowment for International Peace (CEIP).

За системою CEIP при складанні рейтингу враховуються 4 основних параметри з рівними ваговими коефіцієнтами:

економічна інтеграція - обсяг міжнародної торгівлі, міжнародних інвестицій і різних платежів, які „перетинають” кордони;

персональні контакти - міжнародні поїздки й туризм, обсяги міжнародних переговорів, поштових відправлень і переказів тощо;

технологія - кількість користувачів мережі Інтернет, кількість безпечних Інтернет-Серверів;

залучення до міжнародної політики - членство в міжнародних організаціях, кількість посольств тощо [3, с. 41-42].

За системою KOF Індекс глобалізації розраховується на основі наступних складових:

1) економічна глобалізація, яка визначає торговельні та інвестиційні потоки (прямі та портфельні інвестиції і обмеження, до яких належать приховані імпорتنі бар'єри, загальна тарифна ставка, податки на міжнародну торгівлю);

2) соціальна глобалізація, у параметри якої входять особисті контакти (міжнародний туризм та подорожі, міжнародні перекази й листування); інформаційні потоки (кількість користувачів інтернет, доступ населення до кабельного телебачення й радіомовлення та ін.; культурна близькість);

3) політична глобалізація, факторами якої є кількість посольств в окремій країні, членство в міжнародних організаціях, доля в місіях Заради безпеки ООН [4, с. 72-73].

Індекс глобалізації [10] свідчить, що найбільш глобалізовані країни переважно є невеликими за розміром і чисельності населення. До найбільш глобалізованих країн відносяться Бельгія, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія, Швеція, Данія, Люксембург. Для України індекс глобалізації за системою KOF складає 69,3 %, тобто характерний середній рівень залучення в глобальне середовище.

Таблиця 3

Індекс глобалізації KOF, 2009 р.

Країна	Загальний показник глобалізації	Економічна глобалізація	Соціальна глобалізація	Політична глобалізація
Бельгія	91,51	91,63	88,12	97,01
Ірландія	91,02	92,62	91,96	86,72
Нідерланди	89,92	91,3	86,37	93,61
Угорщина	85,24	90,22	76,27	91,63
Естонія	83,45	90,35	84,13	70,76
Польща	77,96	74,93	71,52	93,88
Україна	69,3	61,93	68,4	83,14
Росія	65,24	57,04	61,89	84,6

Серед складових індексу глобалізації найнижчий рівень Україна має за індексом економічної глобалізації (61,93%), що відображає взаємозв'язок між потребами людей та можливостями виробництва та розповсюдження товарів і послуг завдяки міжнародній торгівлі, надходженню

іноземних інвестицій. Високим є рівень політичної глобалізації (83,14%), що відображає політичну вагу та вплив країни на світові процеси, масштаби розширення її участі в цих процесах. Могутні за розміром ВВП країни зберігають низькі рівні співвідношення „зовнішня торгівля й ВВП”. Країни з високими рівнями такого співвідношення, у тому числі Україна, є більш уразливими до викликів розвитку світового господарства.

Така різноманітність підходів до природи та тенденцій розвитку економічної глобалізації обумовлює й множинність рейтингів, які визначають рівень участі країни в цьому процесі. Загально визнаними рейтингами у світовій науці є:

рейтинг глобалізації, що охоплює найбільш істотні показники рівня участі країни у світогосподарських процесах і суспільних відносинах;

рейтинг глобалізації конкурентоспроможності, що характеризує ступінь пристосованості тієї чи іншої країни до світових інтеграційних процесів;

індекс конкурентоспроможності бізнесу, який характеризує мікроекономічні аспекти такого пристосування, досліджуючи розвиток конкурентоспроможності на рівні компаній.

Викладені підходи можуть бути використані для аналізу характеру впливу процесу економічної глобалізації на міжнародну та національну економіку.

Економічна глобалізація, як процес має певні параметри, по яких можна судити про рівень його розвитку. Існують різні точки зору рішення даної проблеми, пропонуються різні показники оцінки процесу економічної глобалізації. Найпростішими показниками є темпи зростання міжнародної торгівлі, прямі іноземні інвестиції, міжнародні операції з акціями. Також використовують ряд абсолютних і відносних величин. Перші характеризують загальні масштаби зростання зовнішньоекономічних операцій. Другі дозволяють зрівняти їх з темпами зростання з такими базовими економічними показниками, як валовий внутрішній продукт, національний доход або обсяг інвестицій.

Так само систематизують показники економічної глобалізації по сферах діяльності: для оцінки глобалізації торговельної діяльності - коефіцієнт торговельної відкритості; для оцінки глобалізації інвестиційної діяльності - коефіцієнт інвестиційної відкритості; для оцінки глобалізації виробничої діяльності - використовувати компонент індексу транснаціоналізації - «обсяг продажів».

Для оцінки масштабу інтеграції країни у світовий простір використовують індекс глобалізації. Найбільш відомими є дві системи кількісного та якісного виміру глобалізації. Перша розроблена швейцарським Інститутом дослідження бізнесу (KOF Konjunkturforschungsstelle der ETH Zurich), друга - Міжнародною організацією Carnegie Endowment for International Peace (CEIP). Крім того, існує група індексів, що частково або опосередковано характеризують міру участі цілих країн або їхніх окремих регіонів і столиць держав у глобалізаційних процесах.

Література

1. Бударина Н.А. Влияние глобализации на мировой финансовый рынок и мировую экономику в целом / Н.А. Бударина // Вісник Донецького національного університету, Сер. В: Економіка і право, вип. 2, 2008. – С. 320-327.
2. Василенко В.М. Оцінка впливу глобалізації на економічне зростання України / В.М. Василенко, Т.О. Даниліна // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. Выпуск 69. – 2004. – С. 35-43.
3. Горбатов В.М. Глобализация производства и рынков сбыта продукции / В.М. Горбатов // Научно-технический сборник № 62 (Коммунальное хозяйство городов). – С. 219-225.
4. Іващук І.О. Позиціонування країн у світових рейтингах за основними ознаками рівня відкритості економіки / І.О. Іващук // Вісник Хмельницького національного університету. - № 1. – 2009. – С. 69-76.
5. Панфилова Т. Украина в глобальной торговой и инвестиционной среде / Т. Панфилова // Экономика Украины. - № 6 (563). – 2009. – С. 75-84.
6. Федулова Л.І. Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технічного розвитку / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. - № 5 (95), 2009. – С. 39-53.
7. UNCTAD Handbook of Statistics, 2009 / United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva: UNCTAD, 2010. – 492 p.
8. World investment report: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development, 2009 / United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva: UNCTAD, 2009. – 312 p.
9. World investment report: Investing in a Low-Carbon Economy, 2010 / United Nations Conference on Trade and Development. – New York and Geneva: UNCTAD, 2010. – 220 p.
10. <http://globalization.kof.ethz.ch>.

Рецензент д.э.н., профессор С.П. Наливайченко